

Kommittédirektiv

Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige

Beslut vid regeringssammanträde den 16 juni 2022

Sammanfattning

En särskild utredare ska lämna förslag till en nationell strategi för stärkande av judiskt liv i Sverige med fokus på överföringen av judisk kultur och jiddisch till yngre och framtida generationer.

Arbetet förutsätter en nära dialog och samverkan med den judiska minoriteten i Sverige.

Utredaren ska bl.a.

- beskriva förutsättningarna för att leva ett judiskt liv i Sverige med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk,
- kartlägga huvudsakliga hinder och möjligheter för den judiska minoriteten att leva ett judiskt liv och föreslå åtgärder i syfte att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige,
- lämna förslag till en samlad strategi med syfte att säkra fortlevnad och utveckling av judiskt liv i Sverige, med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk och
- lämna förslag om hur strategin ska följas upp och vilken aktör som ska ansvara för uppföljningen.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 december 2023.

Den nationella minoriteten judars rättigheter

Judar har levt i Sverige under hundratals år. Mot slutet av 1600-talet kom de första judarna till Sverige men det var inte förrän år 1775 som judar kunde bosätta sig i Sverige utan att låta döpa sig. Judar hade inledningsvis rätt att bosätta sig i Stockholm, Göteborg och Norrköping, att uppföra synagogor i dessa städer och att sysselsätta sig med vissa borgerliga yrken, till exempel handel, finans och att sköta fabriker samt delta i skeppsrederier och skeppsvarv. Judarna förbjöds dock att delta i riksdagsval samt ingå äktenskap med andra än judar.

Under 1800-talet infördes reformer som medförde att judarna huvudsakligen fick samma rättigheter som majoritetsbefolkningen. Vissa kvarstående inskränkningar i judarnas rättigheter upphävdes under senare delen av 1800-talet.

Hösten 1999 beslutade riksdagen (prop. 1998/99:143, bet. 1999/2000:KU6, rskr. 1999/2000:69) att ratificera två Europarådskonventioner, dels ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (ramkonventionen), dels den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (språkstadgan). Samtidigt ställde sig riksdagen bakom regeringens förslag om att de nationella minoriteterna i Sverige är judar, romer, sverigefinnar, tornedalingar och samer, som också är ett urfolk, samt att de nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

Individer som tillhör de nationella minoriteterna har rättigheter som rör språk, kultur och inflytande. Regeringens målsättning är att värna de nationella minoriteternas rättigheter. Det av riksdagen antagna målet för politikområdet är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.

Uppdraget att ta fram en nationell strategi för att stärka judiskt liv

Vilka är förutsättningarna för att leva ett judiskt liv i Sverige?

De nationella minoriteterna och minoritetsspråken har funnits i Sverige under lång tid och minoriteternas språk och kultur är en del av det gemensamma kulturarvet. Varje person har rätt att själv välja om den identifierar sig som en nationell minoritet och ingen nackdel ska följa av detta val.

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, som har i uppgift att bland annat följa upp minoritetspolitikens utveckling, har rapporterat att kommuner och regioner i lägre utsträckning arbetar med den judiska minoritetens rättigheter (Ku2022/00777). Tendensen finns inom minoritetspolitikens samtliga delområden; språk och kultur, diskriminering och utsatthet samt delaktighet och inflytande.

Att ge skydd åt de nationella minoriteterna innebär att diskriminering av de nationella minoriteterna ska bekämpas och att de nationella minoriteterna ska ges förutsättningar att delta i samhällslivet på lika villkor. Enligt Brottsförebyggande rådets (Brå) rapport Antisemitiska hatbrott (Rapport 2019:4) är erfarenheter av hatbrott och andra uttryck för antisemitism ett återkommande inslag i många judars liv och drabbar personer inom olika sfärer i samhället till exempel i skolan, på arbetsplatser och på internet. Enligt Brå skapar denna brottslighet en påtaglig oro och otrygghet och hindrar den enskilda att delta i samhällslivet på likvärdiga villkor som andra.

Enligt minoritetslagen ska förvaltningsmyndigheter ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter i sådana frågor. Enligt Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametingets uppföljning finns dock få möjligheter för judar att samråda med kommuner och regioner. Vid uppföljningen av minoritetspolitiken har det också framkommit att det förekommer få insatser för att stärka judisk kultur och jiddisch i kommuner och regioner, trots att de har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla en kulturell identitet och att barn kan utveckla en sådan. Barnets användning av minoritetsspråk ska främjas särskilt.

Det finns behov av att undersöka hur judar får sina minoritetsrättigheter tillgodosedda i hela landet. Det saknas även kunskap om vad som är viktigt för den judiska minoriteten för att säkra fortlevnad och utveckling av den judiska kulturen och att använda jiddisch i Sverige. Det behövs därför en fördjupad bild som beskriver judarnas särskilda behov.

Utredaren ska därför

- beskriva förutsättningarna för att leva ett judiskt liv i Sverige med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk,
- kartlägga huvudsakliga hinder och möjligheter för den judiska minoriteten att leva ett judiskt liv, och
- kartlägga och beskriva relevanta förvaltningsmyndigheters arbete med att främja den judiska minoritetens rättigheter.

En samlad strategi för att stärka förutsättningarna att leva ett judiskt liv

Judiska organisationer har i en framställan till regeringen framfört att det finns behov av att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige (Ku2020/00270), bland annat anges att det finns utmaningar för judar i Sverige att bibehålla och utveckla sin svensk-judiska identitet. I en tid där många judar, inte minst unga, inte vågar visa eller berätta att de är judar, är det viktigt att skapa möjligheter till en positiv identifikation för kommande generationer.

Regeringen och det offentliga genomför flera olika insatser för att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige, däribland insatser för judisk kultur och jiddisch. I den beslutade budgeten för 2022 gör regeringen en historisk satsning på den nationella minoritetspolitiken. Regeringen har bland annat presenterat ett handlingsprogram för de nationella minoritetsspråken och Institutet för språk och folkminnen har i uppdrag att ansvara för språkcentrum för jiddisch under 2022–2024. Kungl. biblioteket har även sedan 2020 i uppdrag att genomföra en satsning på de nationella minoriteternas bibliotek som resursbibliotek. De nationella minoriteterna lyfts också särskilt fram i regeringens nationella biblioteksstrategi som beslutades i april 2022. Insatser mot antisemitism och judisk säkerhet bidrar vidare till att förbättra förutsättningarna för att judar ska känna sig trygga att vara öppna med sin judiska identitet. Med den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott som utgångspunkt kommer regeringen även att besluta om ett särskilt åtgärdsprogram för att öka kunskapen om och bekämpa antisemitism. Det saknas dock en samlad bild över hur dessa insatser sammantaget och långsiktigt kan stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige.

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har bland annat i rapporten Minoritetspolitikens utveckling 2021 (Ku2022/0777) också angett att den judiska minoriteten får minst tillgång till sina minoritetsrättigheter på kommunal och regional nivå och att det därför finns behov av att identifiera de viktigaste frågorna och behoven för minoriteten samt föreslagit att en strategi för judiskt liv bör tas fram.

Som en del av Sveriges åtaganden som presenterades inför konferensen Malmö internationella forum för hågkomst av Förintelsen och bekämpande av antisemitism aviserade regeringen att en utredning ska tillsättas under 2022 med uppdrag att ta fram en strategi för stärkande av judiskt liv i Sverige.

I arbetet ska EU:s strategi för att bekämpa antisemitism och främja judiskt liv (2021–2030) särskilt beaktas. Arbetet ska utgå från ett jämställdhetsperspektiv och synliggöra eventuella skillnader för judiska kvinnor och män, flickor och pojkar.

Strategins innehåll ska ta hänsyn till erfarenheter och resultat av tidigare insatser och utvärderingar samt pågående åtgärder för att stärka de nationella minoriteterna och minoritetsspråken.

Det behövs ett aktivt strategiskt arbete att förbättra förutsättningarna den judiska minoriteten att leva ett judiskt liv i Sverige.

Utredaren ska därför

- lämna förslag till en samlad strategi med syfte att säkra fortlevnad och utveckling av judiskt liv i Sverige, med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk,
- föreslå åtgärder i syfte att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige med fokus på överföringen av judiskt kultur och jiddisch till yngre och framtida generationer,
- lämna förslag om hur strategin ska följas upp och vilken aktör som ska ansvara för uppföljningen, och
- beakta nationella strategier och handlingsplaner inom närliggande områden och i den mån det är relevant, göra internationella jämförelser, bland annat i övriga nordiska länder.

Det ingår inte i uppdraget att lämna förslag på författningsändringar.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska analysera och redovisa förslagets konsekvenser i enlighet med 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474). Konsekvensbeskrivningen ska även redovisa konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män när det gäller t.ex. möjligheterna att tillgodogöra sig rättigheter som tillkommer dem såsom nationella minoriteter.

Utredaren ska vidare beräkna förslagets påverkan på statens inkomster och utgifter. Om utredarens förslag innebär offentligfinansiella kostnader, ska förslag till finansiering lämnas.

Vidare ska konsekvensbeskrivningen beakta Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter. Därtill ska konsekvensbeskrivningen göras ur ett barnrättsperspektiv utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. De förslag som lämnas ska kostnadsberäknas. För det fall förslagen innebär offentligt finansiella kostnader ska utredaren föreslå finansiering.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredningen ska i sitt arbete ha fortlöpande dialog och samverkan med judiska företrädare och sakkunniga. Utredningen ska vidare samråda med relevanta myndigheter och organisationer i genomförandet av uppdraget.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 december 2023.

(Kulturdepartementet)